

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Beaty Jamrógiewicz
„Świat społeczny twórców sztuki z chorobą Parkinsona”
napisanej pod kierunkiem dr hab. prof. UR Beaty Szluz,
Rzeszów 2021

Przedstawiona do oceny rozprawa doktorska mgr Beaty Jamrógiewicz jest pracą obszerną, wraz z aneksami liczy 324 strony. Pod względem edytorskim praca została starannie przygotowana. Ta oryginalna monografia na temat społecznego świata twórców sztuki z chorobą Parkinsona składa się z sześciu rozdziałów poprzedzonych wstępem. W dwóch pierwszych rozdziałach Doktorantka zreferowała zagadnienia teoretyczne, w kolejnym, trzecim rozdziale sprecyzowała założenia metodologiczne oraz udostępniła informacje na temat organizacji i przebiegu badań, sposobów zbierania i opracowywania materiałów badawczych, społeczno-demograficznej charakterystyki próby badawczej. Obszerna, staranna i wielowątkowa prezentacja wyników badań własnych oraz autorskie próby interpretacji tych wyników zostały przedstawione w trzech następnych rozdziałach (czwartym, piątym i szóstym); rozdziały te stanowią niemal dwie trzecie przygotowanej dysertacji doktorskiej. Syntetyczne zakończenie, krótki spis uproszczonych modeli transkrypcji, obszerna, licząca 220 publikacji, bibliografia (w tym 20 trafnie dobranych publikacji anglojęzycznych), uzupełniona netografią (13 pozycji), wykazem aktów prawnych oraz wykazem raportów tematycznych (4 raporty), spisem tabel, fotografii zmieszczonych w pracy, charakterystyką 44 respondentów – to informacje, które dopełniają obrazu recenzowanej dysertacji od strony formalnej, a jednocześnie wskazują na staranność w jej opracowaniu. Ten obszerny zasób źródeł został umiejętnie wykorzystany w poszczególnych rozdziałach rozprawy doktorskiej przez Autorkę. Potwierdza przy tym bardzo dobre zorientowanie Doktorantki w omawianej problematyce.

Ocena pracy

Zjawisko twórczości artystycznej osób przewlekłe chorych jest, jak trafnie zauważyła Autorka, „praktycznie wyłączony z obszaru zainteresowań badawczych, i to nie tylko na gruncie socjologii” (s. 8). Ta przesłanka oraz wyzwania związane z przygotowaniem i przeprowadzeniem trudnego projektu badawczego, o charakterze interdyscyplinarnym, skłoniły Doktorantkę do systematycznej oraz wyteżonej pracy. Wysiłek włożony w przygotowanie tej dysertacji doktorskiej był niemały; Autorka nie będąc z wykształcenia

socjologiem, zgłębiała subdyscypliny socjologiczne – socjologię zdrowia i choroby, socjologię niepełnosprawności, socjologię sztuki i twórczości. Czytając dysertację, nie można nie zauważyć konsekwencji Autorki w studiowaniu poszczególnych wątków (zagadnień teoretycznych i metodologicznych podjętych w rozprawie), klarownego uporządkowania treści, staranności w prezentacji wyników badań, wnikliwości w wyjaśnianiu ich rezultatów. Warto podkreślić, że Doktorantka potrafi dyskutować z prezentowanymi opiniami przywoływanych teoretyków i badaczy twórczości osób chorych przewlekłe (np. na s. 23, s. 91), a więc nie tylko trafnie lokuje je w strukturze pracy i poprawnie referuje.

Poniżej przedstawiam uwagi odnoszące się do poszczególnych rozdziałów pracy. Rozdział pierwszy pt. „Zdrowie i choroba jako zjawisko socjologiczne”, składa się z czterech, trafnie wyodrębnionych wątków. W pierwszym wątku, Doktorantka dobrze zreferowała wielość i różnorodność sposobów definiowania kluczowych pojęć zdrowia i choroby oraz wybrane teorie socjologiczne zdrowia i choroby (m. in. T. Parsonsa, E. Goffmana, M. Sokołowskiej, E. Freidsona). Fragment ten potwierdza również dobry stan wiedzy Doktorantki na temat polskich autorów i ich publikacji w omawianej tematyce (m. in. Z. Kawczyńskiej-Butrym, W. Piątkowskiego, Z. Słońskiej, B. Szluz, S. Pawłas-Czyż). Pewnym mankamentem tej części jest odwoływanie się do opracowań, a nie autorskich publikacji, aczkolwiek dobór opracowań był starannie przemyślany. W następnym fragmencie pierwszego rozdziału, Autorka odsłoniła istotne, z socjologicznej perspektywy, aspekty choroby przewlekłej oraz typologie chorób przewlekłych, uzasadniając podjęcie tych zagadnień i ich ważność w badaniach własnych. Trzeci wątek dotyczył związków chorób przewlekłych z niepełnosprawnościami, a w szczególności zaprezentowano rodzaje niepełnosprawności, trzy modele niepełnosprawności (instytucjonalny, rozwojowy, społeczny) i cztery zbiorowości osób z niepełnosprawnościami, wyróżnione przez znane badaczki sytuacji osób niepełnosprawnych w okresie transformacji, A. Ostrowską, J. Sikorską, B. Gąciarz (2001), uzasadniając dobór treści potrzebami badań. W odniesieniu do tego fragmentu pracy dostrzegam brak odwołania się doktorantki do prac i badań prof. Zbigniewa Woźniaka, co wzbogaciłoby prezentowane treści. Także kolejny fragment korespondujący z zawartością omawianego wyżej wątku, tj. postawy społeczne wobec osób z niepełnosprawnościami zyskałby na odwołaniu do dorobku Z. Woźniaka. Ostatnim wątkiem, podjętym w ramach rozdziału jest charakterystyka choroby Parkinsona, staranne omówienie jej indywidualnych i społecznych konsekwencji oraz zasygnalizowanie zagadnienia społecznej odpowiedzialności za grupy zależne, w tym osoby chorujące przewlekłe, za M. Sokołowską. W omawianej części warto byłoby poszerzyć zagadnienie społecznej odpowiedzialności za

osoby zależne oraz funkcjonowanie opiekunów rodzinnych – zagadnienia wprowadzile zasygnalizowane przez Doktorantkę, ale na potrzeby przyszłej publikacji tej dysertacji, wymagające gruntownych studiów nad problematyką zmian w polityce społecznej, pomocy społecznej i pracy socjalnej.

Drugi rozdział pt. „Sztuka osób chorych i z niepełnosprawnością”, ma – podobnie jak poprzedni rozdział – dobrą strukturę. Analiza teoretyczna została skoncentrowana wokół podstawowych pojęć: twórczość, postawa twórcza, twórca, ujmowanych w perspektywie filozoficznej, pedagogicznej, psychologicznej i socjologicznej. Fragment 2.1. jest dobrym wprowadzeniem do zaprezentowania wybranych teorii i koncepcji twórczości (2.2). Autorka w kolejnym fragmencie rozdziału drugiego (2.2.) starannie analizowała kierunki socjologicznych interpretacji teorii twórczości, stawiając pytanie o to, jakie funkcje pełni sztuka w społeczeństwie i dla środowiska osób z niepełnosprawnościami. Jedną z tych funkcji – terapeutyczną, związaną z pojęciem arteterapii, została szerzej zaprezentowana w następnym podrozdziale (2.3.). Historia tego pojęcia, różnorodność definicji, sam proces arteterapii oraz doświadczanie tej formy oddziaływania terapeutycznego, to zagadnienia istotne i nieobecne niemal w socjologicznej narracji oraz w badaniach, co podkreśliła Doktorantka (s. 88). Ostatni fragment rozdziału drugiego, to rozważania na temat choroby, jako bodźca twórczego i twórczości jako formy walki z chorobą, z konsekwencjami niepełnosprawności.

Z pasją i wrażliwością Autorka podjęła to zagadnienie, a przedstawione rozważania są przekonującym uzasadnieniem dla postawienia pytań o pozytywne konsekwencje choroby dla działań twórczych. Zgadza się z poglądem Doktorantki, że ważne zagadnienia twórczości w kontekście choroby i niepełnosprawności, nie stały się dotąd przedmiotem gruntownego zainteresowania badaczy, a ponadto dostrzegam, że zagadnienia te nie mieszczą się w polu zainteresowania socjologii szczegółowych. Systematyczne podjęcie tych zagadnień w badaniu, na przykładzie kategorii osób chorujących na chorobę Parkinsona, jest walorem przedstawionej do oceny dysertacji i należy to docenić.

Pewnym mankamentem rozdziału drugiego jest pobieżne omówienie funkcji twórczości, sztuki w socjologii teoretycznej i empirycznej, a w szczególności brak odniesienia się Autorki do obszaru socjologii problemów społecznych, w którym wątek ten jest podejmowany.

Rozdział trzeci, poświęcony metodologicznym podstawom badań własnych, podobnie jak część teoretyczna, ma dobrą strukturę. Rozpoczyna się prezentacją sposobów rozumienia podstawowego pojęcia użytego w tytule pracy – świata społecznego, w myśli socjologicznej,

w nawiązaniu do interakcjonizmu symbolicznego, fenomenologii. Ten fragment powinien zawierać konkluzję, uzasadniającą wybór przyjętej perspektywy interpretacyjnej, odwołanie do trajektorii choroby. W następnym podrozdziale (3.2.), „Problematyka i cel badań” Doktorantka uszczegółowiła, w pewnym stopniu, przyjętą perspektywę, odwołując się do teorii ugruntowanej, jasno wyznaczając cel pracy, główny problem badawczy – „w jaki sposób badani postrzegają świat społeczny osób przewlekle chorych oraz zajmowane w nim swoje miejsce?” (s. 101) i trafnie formułując sześć pytań szczegółowych. Kolejny fragment (3.3.) to przekonujące uzasadnienie zastosowania metody biograficznej w projektowanym badaniu empirycznym. Samodzielne przeprowadzenie 44 wywiadów narracyjnych w czterech województwach: mazowieckim, małopolskim, podkarpackim i wielkopolskim w 2018 r. świadczy o wysiłku włożonym przez Doktorantkę w rzetelne przygotowanie części empirycznej. Docenić należy także wrażliwość Doktorantki na etyczne kwestie badań własnych, o czym wspomina w kolejnych podrozdziałach (2.4. i 2.5.). Natomiast podrozdział 2.6. „Charakterystyka badanej grupy” został zatytułowany nietrafnie; tytuł powinien brzmieć „Zasady doboru próby badawczej”; w istocie o tym traktuje. Charakterystykę próby badawczej Autorka zawarła w tabeli 2 na s. 323-324 (te dwie ostatnie strony mają błędną numerację).

Konstrukcja i treści zawarte w rozdziale trzecim potwierdzają dobre opanowanie warsztatu badawczego przez Doktorantkę i sprawność w realizacji badań własnych oraz samodzielność w badaniu.

Struktura części empirycznej, złożonej z trzech rozdziałów – „IV. Doświadczenia biograficzne badanych osób przed zachorowaniem”, „V. Przekroczenie granicy świata społecznego osób z chorobą Parkinsona”, „VI. Postrzeganie swojej sytuacji – odniesienie do przyszłości” jest, w mojej ocenie, bardzo dobra. Poszczególne wątki zostały uporządkowane przez odwołanie się do konkretnych pytań badawczych, ustaleń teoretycznych i do wyników innych badań. Zaletą tej części jest również bardzo staranne, celowe, odwoływanie się do obszernego zasobu wypowiedzi respondentów biorących udział w badaniu własnym. Autorka potrafiła przybliżyć czytelnikom rozprawy świat nieznany, jest troskliwą i wrażliwą towarzyszką swoich respondentów, a przy tym dobrą obserwatką, starannie przygotowaną do tak trudnych badań. Tę część rozprawy oceniam bardzo wysoko. Ponadto wnioski z części empirycznej są, w mojej ocenie, podstawą do zbudowania koncepcji wsparcia społecznego w pracy socjalnej osób chorujących na chorobę Parkinsona i ich rodzin, w środowisku zamieszkania, której brakuje w polskiej pracy socjalnej.

Podsumowanie i konkluzja.

Poddana ocenie rozprawa doktorska mgr Beaty Jamrógiewicz „Świat społeczny twórców sztuki z chorobą Parkinsona”, napisana pod kierunkiem dr hab. prof. UR Beaty Szluz, sytuuje się w polach zainteresowania subdyscyplin socjologicznych: socjologii twórczości, sztuki, zdrowia i choroby, niepełnosprawności oraz socjologii problemów społecznych i socjologii pracy socjalnej.

Do niewątpliwych walorów recenzowanej dysertacji doktorskiej należą:

- pionierska socjologiczna analiza świata społecznego osób chorujących na chorobę przewlekłą,
- wnikliwe analizy doświadczeń towarzyszących chorobie Parkinsona i roli twórczości w pokonywaniu choroby, bardzo dobre zorientowanie Autorki w medycznych i społecznych aspektach chorób przewlekłych,
- socjologiczny, ale i w pewnym zakresie interdyscyplinarny charakter przygotowanej rozprawy,
- wartościowe opracowanie zagadnień arteterapii,
- staranność w przygotowaniu koncepcji badań i w ich opracowaniu,
- obszerne, aktualne, trafnie dobrane źródła i właściwy sposób ich wykorzystania w pracy doktorskiej,
- determinacja Doktorantki w pozyskaniu wartościowego materiału empirycznego do analizy danych zastanych, a przy tym wrażliwość na kwestie etyczne w prowadzonych badaniach,
- rzetelność Autorki w analizie materiałów badawczych – są to najważniejsze, w mojej ocenie, mocne strony rozprawy doktorskiej mgr B. Jamrógiewicz.

Najważniejsze usterki wyliczyłam, charakteryzując zawartość poszczególnych rozdziałów, nie wpływają one jednak znacząco na bardzo dobrą ocenę recenzowanej dysertacji.

Przedstawiona do oceny rozprawa doktorska potwierdziła:

- umiejętności Doktorantki w zakresie sformułowania oryginalnego problemu badawczego,
- dobry poziom wiedzy socjologicznej oraz umiejętność wykorzystania jej w prowadzonych badaniach,

- samodzielność Doktorantki w prowadzeniu badań,
- dobry warsztat badawczy, wrażliwość i troskę o respondentów.

Przed opublikowaniem tej rozprawy, do czego Autorkę zachęcam, proponuję bardziej krytycznie i w sposób pogłębiony, przestudiować kwestie teoretyczne, odnoszące się m. in. do socjologii problemów społecznych i socjologii pracy socjalnej.

Podsumowując stwierdzam, że rozprawa doktorska mgr Beaty Jamrógiewicz jest pionierską, interesującą, wartościową, a przy tym kompleksową próbą analizy świata społecznego osób chorujących na chorobę Parkinsona. Jest ona przy tym wartościowym elementem diagnozy słabo rozpoznanego zjawiska - społecznego wpływu sztuki i działań twórczych na przemiany praktyk pomocy i opieki.

Rozprawa ta spełnia z naddatkiem wymagania stawiane pracom doktorskim, zasługuje na wyróżnienie. Proponuję również opublikowanie tej pracy, po uzupełnieniach i korektach.

Wnoszę o dopuszczenie mgr B. Jamrógiewicz do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Dobroniega Głębocka

Dr hab. prof. UAM w Poznaniu Dobroniega Głębocka

Poznań 18.06.2021 r.